

VÅRDPROGRAM
Djurö kyrkogård,
Stockholms stift

2025-04-02

UPPDRAG	
Uppdragsnamn:	344266
Titel på rapporten:	Vårdprogram, Djurö kyrkogård, Stockholm
Version:	Slutversion
Datum:	2025-04-02
MEDVERKANDE	
Beställare:	Djurö Möja och Nämndö församling
Kontaktperson:	Isabelle Öberg
Uppdragsansvarig:	Sara Lindeberg, byggnadsantikvarie
Handläggare:	Annika Söderberg, landskapsarkitekt Annika Alexander, byggnadsantikvarie
Kvalitetsgranskning:	Tove Nyhlén, byggnadsantikvarie och konservator
Övrigt:	<i>Bilder är tagna av Tyréns Sverige AB om inget annat anges.</i>

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING.....	4
Bakgrund	4
Syfte.	4
Läsanvisning.....	4
Metod och källor.....	4
Fastighetsuppgifter.....	4
FÖRUTSÄTTNINGAR.....	5
Kulturmiljölag (KML)	5
VÄRDEBÄRARE DJURÖ KYRKOÅRD.....	6
Kyrkomiljö	6
Kyrkogården	6
KRONOLOGI	7
ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ	8
KYRKOMILJÖN	9
Kyrkogårdens funktion som begravningsplats	9
En kyrkogård i skärgården	10
KYRKOGÅRDEN	11
Omgärdning - staket	11
Omgärdning - häck	12
Huvudentré - stolpar och grindar	13
Markläggning och gångsystem.....	14
Lindarna vid huvudentrén	15
Trädrader	16
Övrig vegetation	17
Gravkapell	18
Klockstapel	20
Gravkvarter och gravvårdar	22
KÄLLFÖRTECKNING	23

INLEDNING

BAKGRUND

Tyréns har fått i uppdrag av Djurö, Nämndö och Möja församling att uppdatera församlingens vård- och underhållsplan, numera kallat för vårdprogram, för Djurö kyrkogård. Enligt Riksantikvarieämbetets föreskrifter för kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2) ansvarar ägare till begravningsplatser som omfattas av bestämmelser i kulturmiljölagens (KML) 4 kapitel för att det finns en vård- och underhållsplan.

SYFTE

Syftet med vård- och underhållsplanen är att den ska vara ett redskap i förvaltningen av kyrkogården så att vård- och underhållsarbeten kan planeras långsiktigt med god framförhållning. Planens syfte är också att tydliggöra kyrkogårdens särskilda kulturhistoriska värden som enligt Kulturmiljölagen, KML, ska underhållas och vårdas så att de inte minskas eller förvanskas. Vård- och underhållsplanen ska även vara ett underlag för planering av ansökan om tillstånd enligt KML. Vård- och underhållsplanen är ett kunskapsunderlag som riktar sig till förtroendevalda och anställda i församlingen. Det ska ge stöd i beslut som rör kyrkogårdens förvaltning och framtida bruk.

LÄSANVISNING

Vård- och underhållsplanen består av två delar. Den första delen, här kallad vårdprogram, beskriver kort för kyrkogårdens historik och innehåller en kulturhistorisk karaktärisering, baserad på den tidigare framtagna karaktäriseringen av kyrkogården utförd av Stockholms stadsmuseum på uppdrag av Stockholms stift, 2015. Vidare beskrivs de olika delarna på kyrkogården som bedömts vara en del av det kulturhistoriska värdet, i detta vårdprogram kallade för värdebärare. Det är de delar som inom kyrkogården bedömts vara lagskyddade enligt Kulturmiljölagen (KML). För de utpekade värdebärarna inom kyrkogården anges förebyggande underhåll (FU) och planerat underhåll (PU). Vårdprogrammet innehåller även information om relevant lagskydd för kyrkogården. Vårdprogrammet bör uppdateras vart tionde år.

Den andra delen, här kallad underhållsplan, omfattar beskrivningar planerat underhåll (PU) och en kostnadsberäkning av dessa åtgärder. Planerat underhåll innebär åtgärder som är av engångskaraktär för att förhindra skada eller förvanskning. Underhållsplanen redovisas i en excellfil för att lätt kunna uppdateras när åtgärder har utförts eller nya behov tillkommer.

METOD OCH KÄLLOR

Arbetet har utförts genom inventering och fotografering på plats samt genomgång av litteratur och tidigare inventeringar och karaktäriseringar, se vidare under källförteckning.

Metoden baseras delvis på Stockholms stifts nya metod för vård- och underhållsplaner (antagen 2022), gällande upplägg och uppdelning i vårdprogram och underhållsplan. Text avseende historik och beskrivning är hämtad från karaktäriseringen över Möja kyrkogård, 2015, upprättad av Stockholms Stadsmuseum på uppdrag av Stockholms stift, samt uppdaterad i samband med upprättandet av detta vårdprogram.

FASTIGHETSUPPGIFTER

Djurö, Möja och Nämndö församling, Värmdö kontrakt, Stockholm stift, Kyrkudden 1:1, Djurö socken, Värmdö kommun, Stockholms län, Uppland.

Ortofoto över Djurö kyrkogård, inom vit cirkel.

FÖRUTSÄTTNINGAR

KULTURMILJÖLAG (KML)

Kyrkliga kulturminnen är skyddade enligt kulturmiljölagen (KML). Skyddet gäller för begravningsplatser som har någon del tillkommen innan utgången av år 1939, men även yngre begravningsplatser kan omfattas av tillståndsplikt efter beslut från Riksantikvarieämbetet.

Djurö kyrkogård omfattas i sin helhet av KML.

4 kap. 1 §

Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i KML.

VÅRD OCH UNDERHÅLL AV BEGRAVNINGSPLATSER

4 kap. 11 §

I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

4 kap. 12 §

Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader, fasta anordningar som murar och portaler samt vegetation.

TILLSTÅNDSPRÖVNING FÖR BEGRAVNINGSPLATSER

4 kap. 13 §

I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning,
3. för att ändra medveten gestaltning av vegetationen.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs.

NÄR SKA MAN SÖKA TILLSTÅND?

Begravningsplatser ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Förebyggande underhåll kan oftast betraktas som sedvanligt underhåll. Det vill säga att det är åtgärder som inte tillför några nya egenskaper eller funktioner till objektet. Denna typ av åtgärder kräver som regel inte tillstånd enligt KML.

Väsentliga ändringar som påverkar det kulturhistoriska värdet kräver däremot alltid tillstånd, se 13 §. Åtgärdens omfattning vad gäller tid, resurser eller fysisk påverkan är inte avgörande för om den är väsentlig. Det som avgör är om åtgärden är väsentlig är vilka konsekvenser åtgärden får för det kulturhistoriska värdet.

Inför planering av åtgärder som inte är löpande underhåll är det därför viktigt att ta reda på hur det man planerar att göra kommer att påverka kulturhistoriska värden. Bedömningen bör göras av någon med antikvarisk kompetens. En antikvarisk konsekvensbeskrivning är ett obligatoriskt underlag vid tillståndsansökan. Är man osäker på om åtgärden är väsentlig så är det bra att stämna av frågan med Länsstyrelsen.

VÄRDEBÄRARE DJURÖ KYRKOÅRD

Kyrkogårdens kulturhistoriska värden beskrivs genom en uppdelning av kyrkomiljön i stort och kyrkogården specifikt. De utpekade värdena inom kyrkogården benämns i vårdprogrammet som värdebärare. Värdebärarna, både inom kyrkomiljön och kyrkogården, beskriver olika aspekter och objekt som är en del av kyrkogårdens kulturhistoriska värde. För varje värdebärare beskrivs känd historik samt upplevelsen av värdebäraren. De utpekade värdebärarna inom kyrkomiljön beskriver viktiga övergripande värden för kyrkogården. Därför anges inga underhållsåtgärder kopplade till dessa värdebärare.

För de utpekade värdebärarna inom kyrkogården anges förebyggande underhåll och planerat underhåll. Underhållsåtgärder är beskrivna med syftet att det specifika objektets kulturhistoriska värde inte ska minskas, att utseende och karaktär inte förvanskas. Objekt som inte bedömts vara en del av kyrkotomtens kulturhistoriska värde beskrivs inte i detta vårdprogram.

Nedan presenteras de värdebärare som identifierats inom kyrkogården liksom för kyrkomiljön. Med kyrkomiljön menas hur kyrkogården uppfattas och är en del av den omgivande miljön.

KYRKOMILJÖ

- Kyrkan och kyrkogårdens placering
- En kyrkogård i skärgården

KYRKOÅRDEN

- Omgärdning - staket
- Omgärdning - häck
- Huvudentré - stolpar och grindar
- Markläggning och gångsystem
- Lindarna vid huvudentrén
- Övrig vegetation
- Gravkapell
- Klockstapel
- Gravkvarter och gravvårdar

Ortofoto över Djurö kyrkogård. På höjden norr om kyrkogården skymtas klockstapeln (inom vit streckad linje).

KRONOLOGI

1683. Kyrkan invigs. (Sveriges kyrkor)

1730. Klockstapel uppförs väster om kyrkan. (Sveriges kyrkor)

1812. Kyrkogårdsmuren rivs. (Sveriges kyrkor)

1836-1840. Ny klockstapel uppförs norr om kyrkan. Kyrkogården stängslas in. (Sveriges kyrkor, ATA)

1880. Kyrkogården utvidgas till att rymma 900 platser (SE/SSA/1496/NI:1/Vistitation 10-11/10 1883)

1917. Kyrkogården utvidgas åt norr. (ATA)

1922. Gravkapellet i kyrkans nordöstra hörn uppförs. (ATA)

1933. Ny stiglucka åt väster uppförs efter ritningar av arkitekt Erik Fant. (Sveriges kyrkor)

1986. Kyrkogården utvidgas åt söder med en minneslund. (ATA)

1999. Trädvårdsplan för kyrkogården, minneslunden och strandkanten upprättas av Harald Kratschmer (Svensk Klimatstyrning).

2018. Grinden vid huvudentrén renoverades i sin helhet av Lars Hettman 2018. (Församlingen)

2021. En kulturhistorisk gravvårdsinventering upprättas för gravanläggningarna inom kyrkogården. (Tyréns)

2021. Trädvårdsplanen uppdateras av Harald Kratschmer. (Församlingen)

2023. Klockstapeln renoveras. (Församlingen)

2024. Avvecklande beskärning på de gamla lindarna beviljas av länsstyrelsen. (Församlingen)

Djurö kapell (inom svart cirkel) på Ägomätning Djurö Socken Djurö nr. 1-3, daterad 1704. (Kartbild hämtad från Lantmäteriets karttjänst, historiska kartor)

Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, upprättad av Stockholms Stadsmuseum på uppdrag av Stockholms stift, samt uppdaterad i samband med upprättandet av detta vårdprogram.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ

Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2014, upprättad av Stockholms Stadsmuseum på uppdrag av Stockholms stift. Se vidare karaktäriseringen för en sammanfattning över kyrkogårdens kulturhistoriska värden under rubriken Kulturhistorisk karaktäristik.

ATT SÄRSKILT TÄNKA PÅ I FÖRVALTNING OCH ANVÄNDNING AV KYRKOGÅRDEN

- Kyrkogårdens starka öppna kontakt med vattnet utan skymmande växtlighet.
- De två lindarna vid den västra entrén.
- Det enkla men typiska trästaket, som med omsorgsfullt gestaltade entréer, omger kyrkogården.
- De äldre gravvårdarna på den västra delen av kyrkogården samt samlingen av äldre gravstenar på den sydöstra delen.

Kyrkogården har en tydlig koppling till vattnet, genom en fri sikt ner mot stranden.

Vid den västra ingången står två lindar vilka är omkring 330 år gamla.

En enkelt trästaket omger kyrkogården med ett omsorgsfullt gestaltat entréparti som huvudentré till kyrkogården.

Äldre gravvårdar på den nordvästra delen av kyrkogården.

KYRKOMILJÖN

KYRKOGÅRDENS FUNKTION SOM BEGRAVNINGSPLATS

KUNSKAPSVÄRDE

Djurö kyrka med kyrkogård samt prästgård ligger på Kyrkudden sydväst om samhället Djurhamn som ända sedan 1950-talet har haft karaktären av tätort.

En karta från 1640–44 visar två kyrkogårdar i Djurhamn. Den ena är belägen ungefär vid den nuvarande kyrkplatsen, den andra längre in i hamnen. Djurö kyrka och kyrkogård invigdes 1683. Detta skedde ett år efter initiativtagarens, rådman och tillika ägare av krogen i Djurhamn, Joseph Månsons död 1682.

Kyrkogården torde ursprungligen varit muromgärdad då det finns uppgifter om att kyrkogårdsmuren rivs 1812. Muren ersattes då av ett trästaket, troligtvis av samma typ som omgärdar kyrkogården idag.

1880 utvidgades kyrkogården till att inrymma 900 gravplatser. 1917 utvidgades kyrkogården återigen, denna gång åt norr.

Kyrkogården utvidgades återigen 1986 med minneslund samt urngravskvarter. Denna gång med en terrassering åt söder ner mot vattnet. Förslaget upprättades av trädgårdsarkitekt Sven Fasth.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 3)

UPPLELSEVÄRDE

Kyrkogården har ett kontinuitetsvärde som kyrkogård och har använts som begravningsplats under en lång tid. De äldsta gravvårdarna bidrar till att berätta kyrkogårdens äldre historia som är avläsbar än idag.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Vårda de äldsta gravvårdarna inom kyrkogården för att bibehålla en del av kyrkogårdens tidsdjup och äldre karaktär. Se *Kulturhistorisk gravvårdsinventering, 2020-07-15, Tyréns* för information om vilka gravvårdar inom kyrkogården som är kulturhistoriskt utpekade som värdefulla och mycket värdefulla samt miljöskapande.s

Vy över den västra delen av kyrkogården.

Vy över kyrkogården, från grusgången längs med den västra omgärdningen mot öster.

EN KYRKOGRÅRD I SKÄRGÅRDEN

KUNSKAPSVÄRDE

Djurö kyrka är en av Stockholms stifts äldsta skärgårdskyrkor. Kyrkan och platsen, som redan 1640 var markerad som kyrkogård, är historiskt viktig då den under lång tid fungerade som sjömanskyrka för bland annat lotsar.

Det enkla tjäroljade trästaketet med grindar som omger kyrkogården bidrar till karaktären av skärgårdskyrka. Den svagt sluttande, gräsbevuxta och öppna ytan utan större träd som utgör kyrkogården har en stark kontakt med vattnet vilket gör det lätt att förstå att kyrkan kunde tjäna som riktmärke för sjöfolk. Hela kyrkomiljön karaktäriseras av en för skärgården typisk öppenhet utan skymmande växtlighet.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 11)

Invid byggnaden för vaktmästeriet finns en brygga som tillhör begravningsverksamheten.

UPPLEVELSEVÄRDE

Kyrkogårdens kontakt med vattnet är påtaglig inom hela kyrkogården och är mycket viktig för förståelsen av kyrkans tidigare funktion som sjömanskyrka. Idag finns ingen skymmande växtlighet mot vattnet i söder, varken inom eller utanför det omgärdande staketet som genom sina spjälor har en genomsläpplig vy mot vattnet.

Kyrkobryggan som finns väster om kyrkogården förstärker kyrkomiljöns kontakt med vattnet och är ett viktigt uttryck för kyrkomiljöns karaktär som skärgårdskyrka.

ANTI-KVARIISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Den öppna karaktären mot vattnet bör bibehållas. Rönning och drift ska ske inom kyrkofastigheten på bägge sidor om staketet för att behålla den öppna kontakten mot vattnet.

Kyrkogårdens öppna sträckning och vy mot vattnet i söder.

Ortofoto med fastighetsgränser. Kyrkogården ligger inom fastigheterna 1:1, 1:2 och 1:3. Församlingen äger utöver dessa fastigheter 1:77 och 11:3. Nuvarande strandlinje syns med bredare gul linje. Källa: Lantmäteriet.

KYRKOGRÅRDEN

OMGÄRDNING - STAKET

KUNSKAPSVÄRDE

Kring kyrkogården löper ett enkelt tjäroljestruket trästaket med sågade spetsar och en entré placerad i respektive väderstreck. Mot prästgården i väst löper en häck av jasmin.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 4)

UPPLELSEVÄRDE

Omgärdningen i form av ett trästaket ger en enkel karaktär till inramningen av kyrkogården, i jämförelse med en bogårdsmur. Det ger ett första intryck av kyrkogården och berättar om dess placering och sammanhang som kyrkomiljö i skärgården.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Staketet är delvis laserat idag. Att använda tjära som ytskikt på staketet bedöms vara mer lämpligt då tjära är ett ytmaterial med hög tradition i skärgårdsmiljö, vid underhåll av båtar.

Förebyggande underhåll (FU):

Kontroll av staketet, med fokus på eventuellt bortfall av tjärolja och sviktande delar 1ggr/år. Sedvanligt underhåll. Staketet tvättas vid behov, vid biologisk påväxt.

Planerat underhåll (PU):

Det förekommer partier av sviktande sträckning av staketet. Upprätning bör göras av de delar på staketet som sviktar.

Tjäroljetrykningen är väldigt tunn på delar av staketet. Tjäroljan bryts ner av solen på ytan och bör underhållas med en strykning i intervallet ca vart 5:e år beroende på utsatt läge.

Tjäran svartpigmenteras för att anpassas till staketets befintliga kulör, något man kan göra själv genom att koka upp tjäran med kimerök, eller köpa som färdig produkt. Tjärstrykning görs på plats och tjäran bör vara tjock och trögflytande, vilket den blir efter att ha kokat ner och reducerats. Ytbehandlingen upprepas tills tjäran bildar ett skyddande skikt. Ett mörkt, tjockt tjärskikt ger ett hållbart resultat och ett skyddande skikt som hindrar virket från nedbrytning av solens UV-strålar.

Vid målning av vita toppar på staketet lämnas topparna från tjärstrykning för att kunna målas vita.

Kyrkogården omgärdas av ett trästaket som vid den södra och östra sträckningen har stöttats upp med järnstolpar. Staketet sviktar utåt eller inåt på flera ställen och är i behov av att tjäras om.

Trästaketet i söder med en öppning ner mot vattnet.

OMGÄRDNING - HÄCK

KUNSKAPSVÄRDE

Vid en grupp sittplatser växter en lite högre häck av schersmin.

UPPLELSEVÄRDE

Häcken ser frisk ut. Den skapar en rumslighet inom kyrkogården och bidrar till avskilda sittplatser. Den är en viktig del i den växtlighet som präglar kyrkogården.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Förebyggande underhåll (FU):

Tillbakaskärning av äldre grenar, upp emot en tredjedel, kan ske kontinuerligt för att man ska slippa hel nedklippning i framtiden.

Planerat underhåll (PU):

Inget planerat underhåll har identifierats. Större föryngringsbeskrning för att behålla häckens ursprungliga form vid behov.

Schersminhäck invid minneslunden.

Schersminhäck en sedd från norr.

HUVUDENTRÉ - STOLPAR OCH GRINDAR

KUNSKAPSVÄRDE

Kyrkogårdens huvudentré återfinns åt väster i direkt anslutning till parkeringen. Den västra entrén utgörs av en pargrind med två vitmålade kvadratiska betongstolpar med utkragande krön avtäckta med nätta, flacka huvar av kopparplåt samt dekorativa klot av koppar med markerad midja. Själva grindparet av trä har bågformade överdelar som möts i mitten. Grindarna har förhållandevis glesa spjälor av varierad bredd. Grindarna är tjäroljestrunkna. De norra och östra entréerna är något enklare till sin karaktär med enkelgrindar men med samma bågform som huvudentrén. Grindarna är infästa i vitmålade trästolpar med raka avslut. Den södra entrén utgörs av en staketgrind som ansluter till den grusade gång som följer strandkanten.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 4)

Grinden vid huvudentrén renoverades i sin helhet av Lars Hettman 2018 efter tidigare förlaga.

Vid infarten till parkeringsplatsen framför kyrkogården finns två stycken stenstolpar i granit, huggna i en konisk form, vilka är en del av kyrkomiljön.

UPPLEVELSEVÄRDE

Entréerna utgör en viktig del av kyrkogårdens karaktär och utformning. De har en hantverksmässighet och detaljrikedom som gör dem betydelsefulla, med högt upplevelsevärde av liksom kunskap om, äldre hantverkstekniker och gestaltningstraditioner. Valet av material, betong, på grindstolparna vid huvudentrén är en del av den enklare karaktären gällande material inom kyrkogården, liksom det omgärdande trästaketet istället för en bogårdsmur.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

En färgundersökning bör göras gällande val av färg på grindstolparna.

Förebyggande underhåll (FU):

Kontroll av grindarnas status 1 ggr/år, med fokus på eventuellt bortfall av ytskikt eller skadade delar. Sedvanligt underhåll. Grindar tvättas vid behov, vid exempelvis biologisk påväxt.

Planerat underhåll (PU):

Grindar är i nuläget i relativt gott skick. Grindstolparna har partier med färgbortfall och är i behov av bättringsmålning inom ca 5 år. Grindarna bättringsmålas med fördel samtidigt som grindstolparna, inom ca 5 år.

Bättringsmålning av grindarna ca vart 10:e år med samma typ av ytbehandling likt befintligt, en svartpigmenterad tjära.

Betongstolparna målas ca vart 10:e år i en vit kulör med färgtyp lik befintlig. Mindre skador lagas vid behov.

Ommålning av trästolpar i en vit kulör med en färgtyp likt befintlig ca vart 10:e år.

Huvudentrén till kyrkan med en pargrind upphängd på två vitputsade grindstolpar i betong med utkragade krön täckta av huvar i kopparplåt.

En mindre grind finns i anslutning till gravkapellet.

MARKLÄGGNING OCH GÅNGSYSTEM

KUNSKAPSVÄRDE

Kvarteren är gräsbevuxna och separeras av grusade gångar med stensatta kanter. Den södra delen av kyrkogården närmast kyrkan har endast en gång som löper ner från den västra grinden och runt det stora sammanhållna gravkvarteret som dominerar denna del av kyrkogården. Gången avslutas i anslutning till de norra kvarteren öster om kyrkan. Norr om kyrkan löper en grusgång längs kyrkogårdens oregelbundna yttre sträckning samt en gång i östvästlig riktning och en i nordsydlig riktning.

Minneslundens grusgång ansluter från den nedre delen av gången som löper kring det stora södra grav kvarteret innan den bildar en cirkel kring själva lunden och sedan fortsätter ut genom staketgrinden i söder. I anslutning till minneslundens cirkelformade gång finns två grusade platser med sittbänkar.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 3 och 6)

UPPLELSEVÄRDE

De grusade gångarna bidrar till förståelsen för att det är en äldre kulturmiljö och är ett viktigt karaktärsdrag för kyrkogården. De är en del av helhetsmiljön och platsens kulturhistoriska värde.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Grusgångarna bör behålla sin beläggning med grått grus i en fraktion på ca 5 mm. För tillgänglighetsanpassning av grusgångar med antikvarisk hänsyn kan man förstärka överbyggnaden. Schakta ut 200 mm, ca 150 mm bärlager (0-32 mm), 30 mm packat stenmjöl (0-8 mm) och ovanpå det ett lager grått stenkross 10-20 mm (2-5mm).

Förebyggande underhåll (FU):

Sedvanligt underhåll såsom ogräsbekämpning, krattning, påfyllning av grus, och hålla gångarna fria från obehörigt material.

Planerat underhåll (PU):

Grusgångarna bedöms generellt vara i gott skick. Vid upprustning av grusgångarna används ett grått grus i en fraktion på ca 5mm.

Delar av kantläggningen kring gångvägarna norr om kyrkan har lagts om under sommaren 2024. En omläggning av kantsten runt resterande gångvägar på kyrkogården, som är i behov av omläggning, planeras under 2025.

Omläggning av utfallna storgatstenar ca var 10:e år.

Nykrattade grusgångar norr om kyrkan.

Gångvägen norr om kyrkan, mot huvudentrén till kyrkogården i väster till höger i bild. På denna delen är stigatsten nylagd under 2024.

LINDARNA VID HUVUDENTRÉN

KUNSKAPSVÄRDE

Strax innanför den västra entrén står två 320-åriga lindar som planterades i samband med kyrkans uppförande. Lindarna är klassade som naturminnen av länsstyrelsen.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2014, s. 11)

Parklindarna kan ha planterats på kyrkogården då kyrkan (Djurhamns kapell) invigdes 1683. Vid den tiden importerades holländsk parklind till bl.a. Drottningholms slottsparks via Djurhamn. Utifrån lindarnas grovlek, barkstrukturer och form, bedöms träden mycket väl kunna vara drygt 300 år gamla. Kronorna uppvisar historiska beskärningsnivåer som indikerar att träden hamlades på ett tidigt stadium. Troligtvis toppades de vid plantering (eller inför transporten på segelfartyg till Sverige) och beskars därefter regelbundet vid bestämda hamlingspunkter vilket var brukligt för importerad parklind i alléer och parker under 1600- och 1700-talet.

Församlingen arbetar nu med att föröka lindarna genom avläggare för att kunna plantera nya kloner av träden på vardera sida om grinden. På detta sätt kan det historiska växtmaterialet leva vidare på kyrkogården. De två parklindarna har mycket höga kulturhistoriska och biologiska värden och klassificeras som särskilt skyddsvärda och uppfyller samtliga Naturvårdsverkets tre kriterier:

(Text hämtad från "Besiktningsutlåtande avseende två särskilt skyddsvärda parklindar på Djurö Kyrkogård", 2024-04-22)

Lindarna togs ner den 26/2 2025 enligt beslut från länsstyrelsen. Ny lindar avläggare av de gamla planeras att planteras på vardera sida innanför grinden, huvudentrén.

UPPLEVELSEVÄRDE

De gamla lindarna är av en ovanligt hög ålder för att vara planterade inom en kyrkogård, då seden att plantera träd på kyrkogårdar blev mer vanligt under 1700- och 1800-talet. De ger hela kyrkogården ett tidsdjup och är intressanta ur både miljö- och kulturmiljöhänseende.

ANTIKVARIISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Förebyggande underhåll (FU): -

Planerat underhåll (PU):

Församlingen håller på att föröka lindar genom att göra avläggare från stubbskott. Skotten böjs mot mark och täcks med jord, efter två år skärs skott av och skolas upp på annan plats. Klonerna planeras att planteras i nära anslutning till de befintliga. Under tiden som de gamla lindarna får palliativ trädvård kan de nya klonerna växa till sig.

För planerat och förebyggande underhåll, se *Tillstånd till avlastning av kronelement på två lindar, Djurö Kyrkogård, Värmdö kommun, Länsstyrelsen Stockholm, daterat 2024-09-03*. Linden *Tilia x Europaea KRISTINA E* som är föreslagen i trädvårdsplanen är ett utmärkt sortalternativ om avläggare från de befintliga lindarna misslyckas. Sorten härstammar från en lind planterad 1630 på Svartsö.

Det två gamla lindarna på var sida om kyrkogårdsgrinden.

Avlastning i kronan utfördes under 2024.

TRÄDRADER

KUNSKAPSVÄRDE

Längs staketets västra sträckning mot prästgården står fyra lönnar som planterades 2000. Precis utanför staketets västra del löper en scherasminhäck. Invid gravkapellet i det nordvästra hörnet av kyrkogården växer ytterligare två lönnar som är något äldre. På kyrkogårdens östra sida planterades år 2000 fem stycken vårtbjörkar strax utanför staketet. Strax norr om kyrkan växer två kastanjer som planterades 2003.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2014, s. 11)

En av de fem vårtbjörkarna som planterades år 2000 finns inte längre kvar. Trädet norr om den östra entrén är markerad som saknad i trädvårdsplanen och förslag finns om återplantering.

Även i väster mot parkeringsplatsen står två uppvuxna björkar.

Hästkastanjerna är troligtvis återplanterade på en plats där det tidigare har stått träd. Träd finns i samma läge utmärkta i kartunderlag från 1988.

(Information hämtad från Trädvårdsplan 2021-06-29, upprättad av Harald Kratschmer, Kratschmer consulting AB)

UPPLEVELSEVÄRDE.

Träden är en viktig del av kyrkogårdens karaktär. Trädraderna vid kyrkogårdens gränser ramar in, skuggar och ger lä.

ANTIKVARIISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

I trädvårdsplanen ges förslag på att plantera en rad med björkar i väster vid minneslunden. Det ifrågasätts ur antikvarisk synpunkt då det inte hittats något äldre belegg för en sådan plantering, i t.ex. historiska kartor. Frågan bör utredas vidare vid en eventuell planering av träd inom minneslunden.

De fyra lönnarna längs den västra sidan, intill prästgården, har inte blivit beskurna sedan plantering. Enligt bedömning av arborist så behöver de troligtvis tas ner då de har hunnit bli för gamla för att beskuras, de behöver därmed ersättas av nya lönnar. Frågan bör utredas vidare vid en omplantering av lönnarna.

Förebyggande underhåll (FU):

Årlig kontroll. Skadade och döda grenar skärs tillbaka.

Planerat underhåll (PU):

Inget planerat underhåll identifierat.

Gällande underhåll, se trädvårdsplan av Harald Kratschmer från 2022.

Vy över den norra delen av kyrkogården.

I nordväst växer en rad med björkar. Trädraden har en lucka, då det har stått en björk även norr om grinden.

ÖVRIG VEGETATION

KUNSKAPSVÄRDE

På kyrkogårdens norra del växer en rosenbuske framför gravkapellet och ett par rhododendronbuskar och tujor på några av gravarna. Längs kyrkans södra långsida växer små rosbuskar, buxbom samt ädelenar. Mindre än hälften av alla gravar har perenner. Dessa utgörs främst av buxbom, rosor, murgröna och vintergröna.

Centralt placerad i minneslunden står en stor rosbuske. Strax väster om denna och ankaret står tre enar. Vid minneslundens västra del omgärdas sittgruppen på tre sidor av en schersminhäck. Den östra delens sittgrupp omgärdas delvis av två rader med ölandstok.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2014, s. 11)

UPPLEVELSEVÄRDE.

Häckarna inom kyrkogården är delvis rumsbildande.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential: -

Förebyggande underhåll (FU):

Årlig kontroll. Skadade och döda grenar skärs tillbaka.

Planerat underhåll (PU):

Inget planerat underhåll identifierat. Värde på enskilda växtbestånd värderas var och ett för sig.

Rosenbuske och bänk på kyrkans sydsida

Kring gravvårdarna syns fågelbogramar och rhododendron. På var sida om gången står en hästkastanj.

GRAVKAPELL

KUNSKAPSVÄRDE

1922, uppfördes gravkapellet med källare vid kyrkogårdens nordvästra hörn. Medlen till kapellet samlades in på frivillig väg av pastor L Hedblom.

Gravkapellet i kyrkogårdens nordvästra hörn har ett toppigt tälttak krönt med en spira samt utsvängd takfot. Taket är liksom kyrkan täckt med tjärad kyrkspån. Fasaderna har vit spritputs med förhållandevis grov karaktär. Kappellets diagonalpanelade dubbeldörrar har grova svartmålade beslag. Även dörrarna är tjärade.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 3 och 11)

UPPLEVELSEVÄRDE

Gravkapellet har en hög ålder och redovisar äldre tiders gestaltungsideal liksom bidrar till kyrkogårdens ålderdomliga karaktär.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential:

Ett hantverksmässigt uttryck eftersträvas med spån av högkvalitativt virke som rimmar med byggnadens höga ålder. En omsorgsfull hantering av träet ger inte bara byggnaden utan materialet i sig ett värde. Eftersom det är en liten byggnad och att kostnaderna därmed inte blir så höga kan synlig spikning övervägas. En spik med äldre smitt uttryck bör i så fall väljas. Tjärstrykning görs på plats med svartpigmenterad, tjock och trögflytande tjära. Ytbehandlingen upprepas tills tjäran bildar ett skyddande skikt. Ett mörkt, tjockt tjärskikt ger ett tidstypiskt och karaktärsskapande drag utöver ett hållbart resultat. Skyddande skikt hindrar virket från nedbrytning av solens UV-strålar.

Det är oklart på vilket underlag spånen spikats. Inför framtida åtgärder är det viktigt att klarlägga konstruktionen och dess eventuella kulturhistoriska värden som kan kräva särskild varsamhet.

Gravkapellet med dess spånklädda tälttak och dubbelsidiga port, placerad i den norra delen av kyrkogården.

Gravkapellet sedd norrifrån, där den yttre fasaden utgör en del av omgärningen av kyrkogården.

Förebyggande underhåll (FU):

Årlig kontroll av fasaden för att upptäcka eventuella skador så som frost/fukt-skador, bomputs eller sprickor i putsen.

Eventuell biologisk påväxt på puts tvättas bort vid behov/årligen.

Planerat underhåll (PU):

Taket tjärstyrkes samtidigt som kyrkans och klockstapelns tak. Det bör tjäras med regelbundna tjärningsintervaller med resultatutvärdering, en strykning ca vart 5:e år. Tjäran bör svartpigmenteras och värmas till den temperatur som behövs för att tjäran ska uppnå önskade egenskaper, vilket bör vara till dess att tjäran blir inkokt och trögflytande. Det samma gäller antalet strykningar och appliceringsmetoder där ambitionen bör vara att tjäran skall bygga ett skyddande skikt.

Träporten tjäras i samband med att taket tjäras, ca vart 5:e år. Samtidigt målas beslagen på portarna i en svart kulör med en färgtyp likt befintlig.

Fasaden kalkavfärgas ca vart 10 år. Mindre skador i putsen lagas vid behov.

Fasaden omputsas vid behov, med spritputs i en vit kulör med ett intervall på ca 20-30 år.

Spåntaket, med spån med ett spetsigt avslut i nederkant.

Detaljbild på smidesbeslagen på dubbelporten in till gravkapellet.

KLOCKSTAPEL

KUNSKAPSVÄRDE

På en höjd strax norr om kyrkogården uppfördes 1836 en fristående klockstapel med en i övre delen liggande, i nedre delen stående, rödmålad locklistpanel samt vita lister och ljudluckor. Idag är den nedre panelen ersatt av en liggande fjällpanel. Liksom kyrkoanläggningens övriga byggnader är taket belagt med spån och krönt av en spira. I klockstapeln hänger två klockor gjutna 1908 av J A Beckman & Co i Stockholm tillsammans med storklockan som göts om och förstorades samtidigt som de två äldre kyrkklockorna skänktes till Sandhamn på 1930-talet. På 1950-talet infördes elektrisk klockringning.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 5)

Den nuvarande rödmålade klockstapeln med vita luckor, belägen norr om kyrkan, är byggd 1836. Dess föregångare låg väster om kyrkan. De båda kyrkklockorna är gjutna 1908 av J. A. Beckman & Co i Stockholm. Storklockan är omgjuten av en år 1706 av G. Meyer gjuten klocka. Sedan 1950-talet sker elektrisk klockringning. Klockstapeln har genom åren genomgått flera smärre reparationer. Kontraktsprosten (namnet oläsligt) skrev 1953 att stapeln reparerats ett flertal gånger mellan 1920-1941. År 1952 byttes den stående lockpanelen i den nedre delen av klockstapeln. Riksantikvarieämbetet påtalade i januari 1953 i en skrivelse till Byggnadsstyrelsen att viss reparation skett utan tillstånd från ämbetet eller Byggnadsstyrelsen. Ämbetet framhöll också att reparationsåtgärderna var av ringa omfattning, och att man inte hade något att erinra mot de genomförda arbetena. I ytterligare en skrivelse i april samma år ändrade dock Riksantikvarieämbetet uppfattning och menade att stapelns utseende genom förändringen av panelen på ett olyckligt sätt förvanskats. Efter hörande av bland annat Domkapitlet avgör Byggnadsstyrelsen i september samma år frågan. Byggnadsstyrelsen fann det anmärkningsvärt att åtgärden vidtagits utan tillstånd, men med hänvisning till att åtgärden ur teknisk synpunkt var försvarbar, lät man det "skedda bero".

Vindflöjeln nytillverkades 1932 av Oskar Herman Vinberg, en replik av en som var från 1730. Klockstapelns nedre del var klädd med stående lockpanel fram till 1952, då byte skedde till liggande panel. Vid reparation 2001 byttes ca 350 kvm fasadpanel och ommålning skedde. Vid senaste reparationen 2009 byttes 200 kvm fasadpanel. Den nya panelen håller samma bredd som den gamla, 170 mm, men är tjockare (21 mm mot 17 mm). Den äldre panelen har sågad undersida medan den nyare har finhyvlad undersida med spår. Fasadpanelen målades/ommalades med Falu röd-färg (närmaste NCS S 5040-Y80R). Fodren målades vita med alkydförstärkt oljefärg. Huvens hela spåntäckning byttes 2009. Ersättande spån är kluvna, från Skogens kol i Kilafors

(Text hämtad från "Anvisningar för underhåll", ECS-Teknik, 2021, s. 2)

Klockstapeln med dess faluröda fasad.

Klockstapeln har ett tak belagt med spån och en vindflöjel från 1932, tillverkad efter en förlaga från 1730.

UPPLELSEVÄRDE

Klockstapeln har en hög ålder och redovisar äldre tiders gestaltungsideal. Byggnaden bidrar till en ålderdomliga karaktär och ett tidsdjup inom kyrkomiljön.

ANTIKNVARISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential: -

Förebyggande underhåll (FU):

Årlig kontroll för att upptäcka eventuella skador.

Planerat underhåll (PU):

Klockstapeln renoverades under 2023 med nya ytskikt. För planerat underhåll av klockstapeln se framtaget underlag och underhållsplan av ECS-Teknik AB, 2021.

Taket tjärstyrkes samtidigt som kyrkans och gravkappellets tak.

DJurö klockstapel, okänt årtal. (Digitalt museum, Sjöhistoriska museet)

GRAVKVARTER OCH GRAVVÅRDAR

KUNSKAPSVÄRDE

Gravkvarteren domineras, med viss variation, av uppresta vårdar av i huvudsak granit placerade i rätta rader i nordsydlig riktning. I kvarteret närmast kyrkan åt väster återfinns en större grupp med sten inramade familjegravar som har delvis bevarade grusbäddar. Sydost om kyrkan finns en samling gravstenar från 1600, 1700 och 1800-talen vars gravrätter har upphört. Det finns även ett antal hällar fördelade på flera kvarter. De flesta dock placerade nära kyrkan åt väster.

I kvarteren norr om kyrkan dominerar lägre vårdar av grå och röd granit typiska för 1900-talets mitt. Det förekommer även staketomgärdade vårdar av varierande höjd med blomlistor framför. I direkt anslutning till kyrkan norrut finns en grupp med större stenar, även här förekommer blomlistor. Kvarteren söder om kyrkan uppvisar något större variation vad gäller vårdarnas utformning. Många av de äldre gravvårdarna har inhuggna titlar. Exempel på detta är folkskollärare, nämndeman, skeppare och häradsdomare. Men den vanligast förekommande titeln är lots vilket är typiskt för en skärgårdskyrka som Djurö. [...]

Minneslunden är belägen i den södra delen av kyrkogården närmast vattnet och utgörs av en cirkelformad gräsyta med ett stort ankare som minnessymbol. Ankaret är deponerat av Sjöhistoriska museet. I direkt anslutning till minneslunden finns en triangelformad yta som anhöriga kan smycka med blommor och lyktor. Strax intill minneslunden finns även två grusade ytor med sittplatser.

(Text hämtad från karaktäriseringen över Djurö kyrkogård, 2015, s. 4-9)

UPPLEVELSEVÄRDE

Kyrkogården har många bevarade äldre gravvårdar i varierande utförande, både gällande gravvård och kringgärdning, som bidrar till kyrkogårdens ålderdomliga karaktär. Gravvårdarna bidrar genom sina inskriptioner till ett tidsdjup på kyrkogården. De är en källa till berättelser om vilka som varit en del av platsen i historisk tid, med personhistorisk information liksom samhällig information i form av exempelvis titlar och befattningar. Gravanläggningarna ger även en bild av äldre tiders gravsättning. Inom gravkvarteren har gräset på sina ställen släppts upp och fått bli ängsmark. Ängsmark på kyrkogårdar är inte historiskt främmande, utan närmare en ursprunglig karaktär inom kyrkogårdar än nutidens välklippta gräsmattor. Ängsmark i kombination med äldre gravvårdar kan ge en upplevelse av en äldre typ av kyrkogårdsmiljö.

ANTIKVARIISK KOMMENTAR

Utvecklingspotential: -

Förebyggande underhåll (FU):

Sedvanligt underhåll. Bibehåll ängsmark på utsatta platser inom kyrkogården.

Planerat underhåll (PU):

Se *Kulturhistorisk gravvårdsinventering, 2021-07-15, Tyréns* för åtgärdsförslag gällande de kulturhistoriskt utpekade gravvårdarna inom kyrkogården.

Gravårdar vars gravrätter har upphört, men som man vill bevara uppställda inom kyrkogården är uppställda i ett lapidarium längs med kyrkogårdens östra omgärdning.

Vy över minneslunden, utvidgad 1986 efter ritningar av Sven Fast.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Karaktäriseringen av Djurö kyrkogård, Stockholms stift, 2015.

Djurö kyrkogård trädvårdsplan 2021, Harald Kratschmer, Kratschmer AB 2021-09-30

Besiktningsutlåtande avseende två särskilt skyddsvärda lindar på Djurö kyrkogård, Daniel Daggfeldt, Trädmästarna, 2024, 04-12

Tillstånd avlastning av kronelement på två lindar, Djurö Kyrkogård, Värmdö kommun, Länsstyrelsen stockholm, 2024-09-03

Anvisningar för underhåll, Djurö Kyrka, Klockstapeln, Knut Åkesson i samråd med antikvarie Jan Karlsson, 2021-09-17

OTRYCKTA KÄLLOR

Lantmäteriet tjänst, Min karta.

Kulturhistorisk gravvårdsinventering, 2021-07-15, Tyréns.

FOTOGRAFIER

Nulägesbilder är tagna av Tyréns, 2024.

Tyréns Sverige AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

TYRÉNS